

Martti Linna

TÄMÄ NUORI MAA

Karisto
Hämeenlinna

Tämän teoksen kirjoittamista ovat tukeneet Taiteen edistämiskeskus,
Suomen Kirjailijaliitto ja Otavan Kirjasäätiö. Kiitos!

© Martti Linna ja Karisto / Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

ISBN 978-951-1-43572-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

*”Se, mitä keväällä 1918 Haminan valleilla tapahtui,
taikka se mikä minulle siellä silloin tapahtui,
ei ole koskaan jättänyt minua rauhaan,
vaikka olenkin sitä hädellyt pois mielestäni.”*

URHO KEKKONEN 1981: VUOSISATANI I. HELSINKI: OTAVA.

PROLOGI

22. elokuuta 1968

”Voitte odottaa tässä.”

”Kiitos.”

Vieras kävelee sen punaisella kankaalla verhotun tuolin luokse, jolla tärkeä mies lukee lehtiä hänestä tehdyssä elokuvassa. Tuolilta näkee hyvin huvilaa ympäröivään puutarhaan. Valkoisten puutarhakalusteiden luona tärkeä mies silittää elokuvassa pienen pojan, oman lapsenlapsensa, päätä.

”Tulitteko kaukaa?”

”Haminasta.”

”Ihan sieltä asti.”

Nuorella naisella on pöyheä kampaus ja harmaa jakku. Hän on yksi tärkeän miehen monista avustajista. Elokuvassa tärkeää miestä kuvataan eränkävijäksi, talonpojaksi ja tutkijaksi. Yhdessä ja samassa ruumiissa ei kolme niin erilaista ihmistä selviä arjestaan ilman avustajia.

”Saisiko olla virvokkeita?”

Vieras pudistaa päätään. Tuolilta näkee verannan oviaukosta sisälle huoneisiin. Vastapäisellä seinällä on kultaisissa kehyksissä kuva tärkeästä miehestä. Vieraan katse hakeutuu noihin mustavalkoisiin kasvoihin. Hänellä on sama kuva asuntonsa seinällä, mäntypuisissa karmeissa. Hän on puhunut kuvalle, harjoitellut

kaikkea mistä pitäisi puhua. Hänen seinällään on toinenkin kuva. Sen haalistuneita kulmia peittää surun musta väri.

Tärkeän miehen nuori avustaja on kohtelias. Kaukaa tullutta vierasta ei jätetä tässä talossa yksin.

”Te kirjoititte hänelle?”

”Niin.”

”Mitähän asianne koskee?”

Avustaja ei ole lukenut vieraan lähettämää kirjettä. Sen oli varmaan tehnyt toinen avustaja. Ihminen, joka kertoo kameralle kiertäneensä kaikki Suomen pitäjät, ei millään ehdi avaamaan kaikkia saamiaan kirjeitä.

”Asianne on varmasti tärkeä”, avustaja sanoo.

”On.”

”Hän on nyt kovin kiireinen. Kun tuli tämä Tšekkoslovakia.”

”Minulla ei ole mihinkään kiire”, vieras sanoo. Hän kohentaa ryhtiään. ”Olen odottanut tätä viisikymmentä vuotta.”

1917

1

Nilkku

Reetille tulee isännöitsijä Karl Pettersonista mieleen äidin Huukoserkun loru. *Mahakas, varakas, rahakas, niljakas ja... pösö!* Jokaisella sanallaan serkku tökkäsi ison peukalonsa johonkin kohtaan pienen Alfred-pojan vartalossa. Viimeinen tökkäys osui aina napaan. Silloin Reetin kuului nauraa, vaikka sattui.

”Meillä sulatetaan hiekkaa joka toinen päivä. Joka toinen päivä puhalletaan lasia”, isännöitsijä sanoo olkansa yli. ”Sen kun muistat, niin olet jo puoliksi tehtaalainen. Täällä meillä on kivipadat eli potit. Tänään tällä puolen ei tapahdu mitään, kun on puhalluspäivä. Sinun isäsihän oli täällä töissä?”

”Oli.”

Kyllä Pettersonin on täytynyt kuulla siitä.

Jokaisessa lasitehtaan verstaista tehdään eri asioita. Seuraavassa työmiesten otsat kiiltävät hiestä ja he ovat paitahihhasillaan. Petterson selittää, mitä he tekevät. Aloittajat kastavat pitkien metallisten pilliensä päitä kolmessa kuumana hehkuvassa lasiuunissa ja puhaltavat niihin ilmaa. Pillien päissä on puiset kahvat, ilman niitä aloittajien sormet palaisivat.

”Meillä on oma pilliseppä”, Petterson sanoo. ”Ei tuollaisia osaa kuka tahansa kyläseppä tehdä.”

Uunissa pillin ympärille kertyy vähitellen lasimassasta pitkä lieriö. Seuraavaksi aloittaja vie sen muottiin, jota Petterson sanoo vormuksi.

”Aloittajan on puhallettava juuri oikea määrä ilmaa sen sisälle. Lasilla on nimittäin henki ja omat keuhkot. Ilman niitä se ei pysy muodossa, joka sille annetaan. Eikö tuo lopputulos näytäkin vähän suurelta pullolta?”

”Näyttää”, Reeti myöntää, vaikka hänen mielestään lasilieriö on vormun jäljiltä vain puolen metrin pötkylä sulaa lasia.

”Kaikesta hiekasta ei tule lasia edes ammattimiehen käsissä”, Petterson selittää. Hän kuorii takin yltään ja heittää sen olkapäälleen. ”Ennen sotaa saimme kaikkein parasta lasihiekkaa Belgiasta. Nyt on pakko tyytyä kotimaiseen.”

Reeti muistaa pyöreät, vaaleat kivet Ristiniemen rannoilla. Sellaisia on löytynyt niiltä niin kauan kuin hän muistaa. Niitä sanotaan Belgian kiviksi; ne on käärtetty lasitehtaalta rantaan hiekan seulonnan jäljiltä.

”Seuraavaksi nuo menevät puhaltajille”, Petterson sanoo. ”Tuonne noin. Tuota uunia kutsutaan trumpeliiniksi.”

Reeti tuntee muutaman puhaltajista ulkonäöltä. Otto Närhi, yksi heistä, työntää aloittajalta saamansa lasipillin pään hitaasti pyörivään trumpeliiniin. Hän pyörittää pilliä koko ajan sormillaan, pitää sitä vähän aikaa uunissa ja vetää sen sitten näköksälle. Kuuma lasi viruu pillin päässä pidemmäksi.

”Ilman puhaltajia ei olisi lasitehdastakaan. Parhaat tekevät alun viidettäkymmentä sylinteriä jokaisena päivänä, kun täällä puhalletaan. Minä en saisi aikaan edes ensimmäistä”, Petterson sanoo.

Lasinen sylinteri venyy vähitellen melkein kaksimetriseksi. Närhi pitää sitä välillä trumpeliinissa ja heiluttelee välillä ilmassa.

”Tuo on silkkaa taikuutta”, isännöitsijä sanoo hymyillen. ”Katso tarkasti!”

Otto Närhi napauttaa peukalonsa kynnellä lasisen sylinterin poikki metallipillin ympäriltä. Hän nostaa sen puupukkien päälle ja halkaisee sen kuumalla raudalla kahdeksi yhtä suureksi kappaleeksi. Sen jälkeen Närhi työntää kappaleet toisistaan erillään kuumaan uuniin ja lähtee hakemaan aloittajalta seuraavaa pilliä.

”Seuraavaksi nuo lähtevät tuosta silittäjälle. Hän ottaa ne uunista itselleen ja laittaa silitysvaunun päälle”, Petterson sanoo. ”Mennään katsomaan, mitä sen jälkeen tapahtuu.”

Reeti yrittää painaa mieleensä kaiken, mitä Petterson sanoo ja mitä hän näkee. Seuraavassa verstaassa he pysähtyvät katsomaan silittäjää. Hän on ottanut yhden lasisynterinin työn alle. Se lepää silitysvaunulla. Vaunu on kuin suuri, kiskoilla kulkeva kivipöytä. Silittäjä muokkaa sen päällä sylinteristä rautatangolla tasaisen levyn. Kun se on tehty, hän hankaa lasin vielä paksulla leppäpölkkyllä sileäksi.

”Lasi on tuossa sisältä vielä toista tuhatta astetta kuuman puolella. Se täytyy jäädyttää. Hän työntää sen kohta metallipellin päällä yhteen tuollaiseen metallihäkkyrään. Näetkö?”

”Näen.”

”Noita kutsutaan jäädytyskanaaleiksi. Lasin pitää jäähtyä hitaasti. Muuten siitä tulee haurasta. Näetkös sinä nuo mittarit, joilla sen lämpöä mitataan?”

Reeti kurottaa kaulaansa eteenpäin. Isännöitsijä Petterson nauraa. Hän harottaa vasemman kätensä etu- ja keskisormet erilleen toisistaan ja tökkää ne lähelle Reetin kasvoja.

”Paras, ja ainoa, mittari on työmiehen silmissä. Joka ikisessä työvaiheessa. Jos ei sitä opi, ei opi tekemään lasia. Luuletkos, että sinä oppisit sen?”

”Varmasti oppisin!”

Niin pitää sanoa, vaikka ei ole varma.

”Silittäjä jättää lasin nyt kanaaliin jäähtymään. Kunhan se on jäähtynyt, se kannetaan leikkuuhuoneeseen ja puhaltajat palaavat töihin. He joutavat leikkaamaan lasin oikeisiin mittoihin silloin, kun eivät ole puhaltamassa. Eli milloin?”

Reeti tajuaa, että hänen hoksottimiaan testataan. Vähän kuin Huuko-enon sormi- ja sanaleikissä: silloin kun tökätään napaan, pitää nauraa, että saa markkinamakeisen.

”Joka toinen päivä”, Reeti vastaa. ”Kun täällä sulatetaan, mutta ei puhalleta.”

Isännöitsijä nyökkää ja vetää takin takaisin päälleen. Raskaiden poskilihojen palteet hankaavat sen kauluslahveja.

”Täällä tarvitaan hyviä miehiä. Kunhan tämä sota joskus loppuu, tarvitaan paljon lasia kaikkiin särjettyihin akkunoihin. Hyvät miehet on harvassa. Tulisitkos sinä meille sellaiseksi?”

Petterson on koko ajan sinutellut. Ja hän puhuu ruotsalaiseksi harvinaisen hyvää suomea. Reeti nyökkää.

”Tulisin.”

Petterson tarjoaa kätensä puristettavaksi. Pitkä, vähän kumarassa kävelevä mies tulee heidän luokseen.

”Tämä herra Riipinen tässä voi aloittaa vaikka pottipajalta”, Petterson sanoo miehelle. ”Jos te, herra Svedberg, katsotte niin kuin päältä. Tunnetteko te jo toisenne?”

Svedberg on ehkä kymmenisen vuotta Reetiä vanhempi, lähempänä kolmeakymmentä.

”Kyllä minä tämän jolpin tunnen”, hän sanoo. ”Sinähän olet sen veneenkaataja Riipisen poika. Mitenkähän sinä pärjääät täällä? Tuollaisella koivella?”

Sanat juilaisevat, eivät koivesta vaan jostain korvien välistä.

”Pärjäsin minä uitollakin!”

”Milloin?”

”Viime keväänä Vehkajoella. Ja toissa keväänä.”

Svedbergin kasvoilla on epäluuloa.

”Ja täällä et sitten leiki tulitikuilla.”

”En.”

”Mikäs se etunimi oli?”

”Alfred. Minua sanotaan Reetiksi.”

”Vai Reeti”, Svedberg sanoo. Hän venyttää nimeä suussa.
”Meillä on jo yksi Reeti. Sinua sanotaan täällä tästä lähin Nilkuksi.”

2

Känä

Helsinkiin, vastaan Ailin kysymykseen, ja hän on hetken hiljaa.

Katselemme Kajaanijoen sillalta, kuinka kevät tekee pitsiä rantojen jäistä. Kartalta tuumailtuna tämä koko vesireitti näyttää mielenkiintoiselta. Olen kulkenut sen idässä isän mukana uitoilla ja leimauksilla aina Ontojärvelle ja Tipasojalle saakka. Veden läntinen lasku on minulle vielä tuntematon. Jossakin tuolla, Oulun valkeassa kaupungissa, vesi luovuttaa tervatynnyrit ja parrulastit merellä odottaville laivoille. Kaukana idässä, ihan latvavesillä, on ennen Nurmeksen kirkonkylää kuulemma järvi, joka kaataa vetensä kahteen suuntaan. Osa siitä soljuu etelään ja Pieliseen, osa virtaa tänne länteen. Joskus minä vielä patikoin ja soudan tämän pitkän veden päästä päähän.

Mitä sinä sinne, kysyy ratamestari Purasen tytär vierelläni. Hän sanoo, että minulla on liukas kynä, että olen sen jo todistanut. Että varmasti saan tšekäläisestä aviisista toimittajan paikan koulun jälkeen, jos vain haen. Olenhan jo kirjoittanut koulun toverikunnan Kipinään, ja raittiusseuran Miekkaan. Tekstejäni on painettu nuor-suomalaisien lehteen, ja Perjantaistakin olen vallannut palstoja.

Perkules, en ymmärrä naisia! Heitä tulee miehen lähestyä samoilla keinoin kuin suuria jokia. Ei voi tietää, mitä naisen ajatusten vinhasti virtaavan pinnan alla on. Väärä sana törmää siellä kipeästi uppotukin päähän, ja siinä sitä ollaan, könysillään. Hellän yhteiselon kokka osaa korahtaa naisen suussa ilkeään särkykiveen, jota en

tiennyt siinä kohden olevan. Olen jo antanut itsestäni palasen tuolle vierelläni seisovalle tytölle. Tuntuu lämpimältä ja hyvältä, kun saa painaa itsensä häntä vasten. Siltikään en tiedä, mitä kaikkea tulen hänestä vielä löytämään, sieltä latvavesiltä tai alajuoksulta.

Ei niin pientä pottua, ettei sen takia tarvihe avata suutaan syödäksensä, sanotaan Sotkamon suunnalla. Sanon Ailille, että haluan nähdä, minne kynäni ja sydämeni minut vievät. Sitä en sano mitä Kuosmas-Kalle, isäni työkamraatti ja lempileikkikaverini opetti, kun kusimme iltaisin kaaria pielavetisen synnyinmökkini seinustalla. Kalle-setä sanoi, että piru teettää kaikkea omallaan. En tiedä, onko sarvipää merkannut minut loppuelämäkseni omalla puumerkillään.

Ohitsemme marssii kolme Ämmäkosken kouluun majoitettua ryssää. Yksi noista kolmesta on ihan kirgiisin tai jonkin muun aasialaisen näköinen. Pistimet heiluvat heidän kivääriensä päissä askelten tahtiin. Sotilaiden näkeminen saa Ailin kysymään, uskonko minä että sota tulee Suomeen. Venäjän keisari on luopunut kruunustaan, ja valtakunnassa vallitsee suuri sekasorto.

Noissa asioissa olen tolokumpi eläjä kuin vierelläni seisova nuori nainen. Sanon, että olen odottanut saksalaisten nousevan maihin Suomen etelärannikolla siitä asti, kun palasin isän kanssa metsäntalulta kaupunkiin kesällä neljätoista. Näin Pörin kirjakaupan akkunassa lapun, jossa julistettiin iso sota syttyneeksi. Sanon, että Suomi on sellaista seutua, joka kiinnostaa sakemannia. Karjalankannas on se kulkuväylä jota pitkin hän, joka haluaa lopettaa onnetoman Nikolai II:n seuraajan elonpäivät, tulee kulkemaan.

Arvelen, etteivät Suomen tannerta nyt kymmentuhantisina heinäsiirkkaparvina tallovat venäläissotilaat ole tosipaikan tullen halukkaita taisteluun. Todelliset sotilaat ovat jo aikoja sitten läheneet rintamille. Jäljellä on vain turhia haihattelevia kerenskiläisiä ja sosialisteja. Aili puristaa käsivarttani. Se tuntuu hyvältä. Hän painautuu kylkeäni vasten ja kuiskaa, että voi kun sinä olet niin viisas.

Mitä mies voi sellaiseen vastata, vaikka tietääkin uppotukeista, limaisista kivistä ja virran petollisuudesta? Joen, saati naisen, kutsua ei voi vastustaa silloin, kun se tarttuu venheeseen ja vie. Ei siinä sovi orjastella ollenkaan. Pitää vain mennä mukana.

3

Nilkku

”Miksi sinä haukottelet?”

”Olin yön tehtaalla. Siellä pitää jonkun vahtia, ettei lämpö karkaa niistä poteista, mitkä sulatusmestari mättää illalla täyteen hiekkaa.”

”Jokohan ne tekee kohta sinusta lasimestarin?”

Annin ääni kiusoittelee. Tytön sirpakka, pieni nenä nousee kipuralle kun hän hymyilee. Sen alle ilmestyy kaksi poikkivekkiä, ihan kuin vanhoilla naisilla mutta paljon nätimmin. *Minun tyttöni nenän alle*. Se ajatus tuntuu hyvältä.

Ei Reeti ole vielä oikeasti päässyt tekemään lasia. Ensimmäiseksi Yrjö Svedberg, hänelle määrätty opastaja, oli vienyt Reetin lasitehtaan pottivalamoon. Siellä hän oli käskenyt nuorempaansa riisumaan housunsa ja kenkensä. Sen jälkeen Reetin oli pitänyt kiivetä siihen suureen kaukaloon, jossa poljetaan sekaisin tulenkestävästä laastista ja pilalle palaneesta uunintähteestä tarveaineet uusiin savipotteihin.

”Lasimestarilla on kuulemma siellä kaksi huonetta ja keittiö”, Anni sanoo, ja hänen äänessään on haikeutta. ”Muutatko sinä asumaan tehtaan taloon?”

Anni asuu vielä äitinsä ja neljän sisaruksensa kanssa hella-huoneessa Pitäjänsaarella. Anni on kertonut Reetille isänsä olevan merillä. Kun haminalaisen miehen sanotaan olevan merillä, se tarkoittaa ihan mitä vain Pietarin humun, ruokkomaksujen pakoilun ja hautuumaan välillä.

”Ei äitiä voi jättää yksikseen.”

”Joku saa sinusta vielä hyvän miehen”, Anni sanoo, ja vekit ilmestyvät taas hänen nenänsä alle. Reetin tekee mieli kysyä, tietäisikö Anni siihen hommaan ketään halukasta.

On Reetin ensimmäinen vapaa sunnuntai lasitehtaalaisena. Hän oli soutanut ensin kylän yhteisellä veneellä Pitäjänsaarelle, hinaajien murtamaa reittiä pitkin. Sieltä hän oli soutanut Anni kyydisään kaupungin rantaan Hietalahteen. Satamasta he olivat kävelleet Raatihuoneentorille. Kirkonmenot ovat jo ohi sekä ruotsalaisten kirkossa torin varrella että maalaisten kirkossa vähän syrjemmällä. Vaikka on sunnuntai, Vanhalan leipomo ja kahvila ovat auki torin laidalla. Reeti tilaa Annille ja itselleen rinkelit ja pullollisen Eevert Kokkosen vesitehtaan Sitruuna-Nektaria. Anni tykkää sen mausta.

”Menetkö sinä taas kesäksi uitoille?”

”En, jos saan olla tehtaalla.”

”Lupasiko isännöitsijä?”

”Ei se vielä.”

”Miten sinä pärjät siellä tuolla koivella?”

Kun joku muu kysyy Reetin jalasta, se tuntuu pahalta. Anni kysyy sen jotenkin eri tavalla.

”Voinhan minä ottaa tällä toisella pidempiä askeleita.”

Anni nauraa mutta Reeti ajattelee, ettei pottisaven polkemisesta olisi hänelle päätyöksi. Sitä ei hänen kampuransa kestäisi. Ei, vaikka sitä tekisi vain joka toinen päivä.

Kahvilan ovesta tulee sisään venäläisiä sotilaita. Myyjä tervehtii heitä venäjäksi. Arvomerkeistä näkee, että he ovat tavallisia musikoita. Heidän perässään tulee eräs kaupungin rouvista ostamaan leipää. Myyjä kysyy hänen vointiaan ruotsiksi. Äiti oli joskus sanonut Reetille, että oikea kauppias myy vaikka oman äitinsä. Hän oli pyytänyt, ettei Reeti alkaisi ikinä sellaiseksi, ja Reeti oli luvannut. Äidille ei saisi kertoa kahvilassa käymisestä sunnuntaina. Siitä seuraisi pitkä valitus rahanvaihtajista ja temppeleistä.

”Osaatko pitää salaisuuden?” Anni kysyy.

”Kysy vaan, kuinka monta!”

”Tätä ei saa kertoa äidille!”

”En kerro”, Reeti lupaa.

Se lupaus on helppo pitää. Hän arastelee vielä Annin äitiä, jolla on paremman palvelijattaren toimi Poitsilan kartanossa. Äiti oli puhunut Anninkin sinne palvelukseen.

”Minä haen syksyksi naiskäsitökökouluun”, Anni sanoo, ja hänen silmänsä loistavat.

”Älä!”

”Trykinin talolla alkaa yhdeksän kuukauden ompelu- ja kudontakurssi. En minä aio koko ikääni piikana olla”, Anni sanoo, eikä häntä naurata enää yhtään.

Kahvilaan tulee lisää venäläisiä sotilaita. Heillä on punaiset ruusukkeet mantteleidensa rintapielissä. Tulokkaat saavat tsaijunsia ja leivoksensa. He menevät eri pöytään kuin aikaisemmin tulleet.

”Miksi sinä sitten rupeat?”

”Enhän minä vielä tiedä, pääsenkö edes sinne”, Anni sanoo. ”Mutta minä haluaisin tehdä jotakin käsilläni. Jotakin muuta kuin pyykkäämistä.”

Anni nostaa vaaleat kaplakkansa näytille. Niiden ihosta näkee, että niitä on liotettu pyykkituvan lipeäisissä pesuvesissä.

”Sinusta tulisi hyvä opettaja johonkin kouluun.”

”Ne paikat on varattu herraskaisille rouville.”

Viimeksi tulleet venäläiset puhuvat kiivaasti keskenään. He painavat päänsä lähelle toisiaan. Kahvilan akkunoista vetää; miesten kuumista teelaseista nouseva höyry pakenee kohti keskilattiaa. Ensiksi tulleet sotilaat juovat teensä nopeasti loppuun, nousevat ylös ja lähtevät. Anni painaa rintansa vasten pöydän reunaa. Hän madaltaa ääntään: ”Mitä nuo punaiset... merkit on?”

Reeti on kuullut muilta ristiniemeläisiltä sotilaiden ruusukkeista.

”Nuo tulivat eilen Pietarin junalla. Ovat se vallankumouksellinen lähetystö, joka otti vallan varuskunnassa.”

”Onko ne kerenskiläisiä? Vai niitä toisia?”

”Jompiakumpia.”

”Pelkäätkö sinä noita?”

”Venäläisiäkö?”

”Sanovat, että nämä reservirykmentin sotilaat ovat paljon huonompaa väkeä kuin ne, mitkä täällä oli ennen.”

”En minä niitä pelkää. On niilläkin jonkinlainen kuri.”

Reeti oli ollut katsomassa, kun kaupunkiin sijoitettu kuudes venäläinen jalkaväkirykmentti oli lähtenyt rautatieasemalta Puolaan elokuussa 1914. Koko rykmentti kuului kaatuneen taisteluissa saksalaisia vastaan. Reeti muistaa siitä elokuusta senkin, kuinka yhtenä päivänä monta englantilaista laivaa oli Ristiniemen ja Tervasaaren välissä lastaamassa sahatavaraa. Ja sen, kuinka autiolta meri oli näyttänyt sen jälkeen, kun laivat olivat nostaneet yhtä aikaa ankkurinsa ja lähteneet.

”Setä tuli eilen Viipurista. Tavalliset sotilaat veivät siellä upseereita Viipurinlinnan sillalle. Hakkasivat siinä kuoliaiksi, ja pudottivat ruumiit jäälle.”

”On se parempi, että ne tappavat toisiaan kuin meitä.”

”Tappoivathan ne sen yhden ristiniemeläisen sinne jäälle.”

”Ne olivat rikollisia. Eivät tavallisia sotilaita.”

Reeti ja Anni nousevat pöydästä, kiittävät myyjää ja työntyvät ulos Raatihuoneentorille. Taivaalta putoilee keveitä lumihöyryviä. Joku Kolsilan tai Sivatin maalaisisännistä kolistelee lumiauralla torin mukulakivikkoa puhtaaksi ruotsalaisten kirkon edessä. Harmaata huurua leijailee rakennusten väleissä, sen näkee jos katsoo vähän kauemmaksi.

Reeti kietoo palttootaan tiukemmin ympärilleen. Se on hiutunut ohueksi, hänen pitäisi ostaa parempi seuraavaksi talveksi, jos sellaisen jostain saisi. Hänen tekee mieli kiertää kätensä Annin hartioille, mutta hänellä ei ole rohkeutta tehdä sitä. Anni osaa säätää kulkunsa hänen askeltensa mukaan, ei kiirehdi. He tulevat Isoympyräkadun ja Postikadun risteykseen. Kadunkulmassa heidän vasemmalle puolelleen jää kauppaneuvosvainaa Ahlqvistin komea puutalo.

”Tiedätkö sinä sen häminalaisen arvoituksen?” Reeti kysyy.

Hän ajattelee, että sanat ovat sellaisia. Niillä voi piilottaa sen, mitä oikeasti haluaa ja ajattelee. Kuten halun ottaa toinen kainaloonsa.

”Minkä niistä?”

”Jos kauppaneuvos Aladin omistaa puolet kaupungista ja kauppaneuvos Ahlqvist toisen puolen, niin kuinka paljon jää jäljelle?”

Anni tökkää Reetiä kyynärpäällään kylkeen.

”En minä ole hyvä laskennossa!”

”Kohta on syytä opetella.”

”Miksi?”

”Eikös kutoessa pidä tietää, milloin menee yks’ oikein ja milloin yks’ nurin?”

”Sinä olet hölmö”, Anni sanoo. Ja nauraa.

”Ja lisäksi nilkku.”

Eikä sitä tunnu yhtään pahalta sanoa. Ei Annille.

”Ei se haittaa. Minä tykkään sinusta.”

”Paljonko?”

”Ihan hirveästi!”

4

Känä

”Rakas” latinanjauhajamme magisteri Pöysti on leukava sekä ulkonäöltään että puheiltaan. *Et piger ingenio est*, hän kehuu minua. Tottahan se on: tiedän itsekkin olevani laiska nero. Siinä vainen on huima ero, lukeeko ihmisen lapsi mieluummin pölyn lailla aivastamaan laittavaa latinan läksyä vaiko mielen kurimukseensa imaisevaa kertomusta.

Ja sellaisia nämä herrojen Ivalo ja Wilkuna kertomukset maamme historian sankareista totta vie ovat! Ivalon ja Wilkunan *Suomalaisia sankareita* ilmestyi jo pari vuotta sitten, ottaen heti ansaitun paikansa kansakuntamme senkin päältä. Miten etevästi he luovatkaan niistä vähistä tiedoista, joita historian laineet ovat luoksemme kantaneet, niin aitoja ihmisen kuvia näistä Matti Kurjista, Klaus Flemingestä ja Jaakko Ilkoista! He muuttuvat kirjaimista sankareiksi, jotka usein henkensä uhalla ovat muovanneet kansamme siksi, mikä me nyt olemme.

Verum non conburet igni. Totuus ei pala tuleksakaan. Helppohan sellaista löysyyttä on kirjata haperolle pergamentille Roomassa, ikuisen kaupungin kivimuurien suojissa. Yritäpä raapustaa tuollaisia viisauksia tuoreesta Kainuun koivusta revitylle tuohelle, samalla kun sytyttelet märkää puusylystä savupirttisi ainoassa tulisijassa! Luulen ma, että totuus käyttäytyy jotakuinkin samoin kuin sielu käyttäytyy ihmisen ruumiissa. Sillä on varsin väliä, missä päin se kulloinkin kirjataan ylös.

Välisellä Rihtniemen Elja kertoo että jääkäri Heiskanen, yksi nykyisyytemme suomalaisista sankareista, on eilen vapautettu Pietarissa Sphalernajan vankilasta. Eivätpäs tienneet siellä valtaan nousseet sosialistit, millaisen miehen päästivät irrallensa! Elja tietää kertoa, että tämä Heiskanen on oppinut Saksassa niin hyvin sabotaasit ja muut katalat temput, että hänet on jo useampaan kertaan lähetetty tänne kotomaahan räjäyttämään ryssien tärkeitä sotakohteita. Eiköhän vain liene Heiskanen ollut mukana siinäkin jääkäriporukassa, joka kesäkuulla räjäytti Kilpisjärvellä ryssän suuren tarvevarikon?

Turhan tuhma mies ei ole itse kertojakaan, eli Elja. Viime vuoden puolella ryssäläiset santarmit ottivat silmäinsä alle hänen alituisen reissaamisensa Helsingin ja Kaanaan välillä. Tulivat, juuttaat, pidättämään häntä oikein miehissä tammikuun alkupäivinä. Vaan hänpä karkasi hakijoiltaan kotonsa akkunasta kuin konsanaan Jukolan veljet lukkarin kovista kourista! Turvapaikka löytyi Hyrynsalmelta, Hallan Ukon saaresta. Strömbergin Eerikki, ylioppilas Stenius ja Kajaanin Lehden päätoimittaja Eemil Nordlund ovat vielä ryssien vankeina, mutta emmeköhän kohta kuule ilosanomia heistäkin.

Kuiskutteleimme kiivaasti siitä, onko sillä mitään eroa, liehuuko maatumme piinaavan miehittäjävallan lippusaloissa keisarin kaksipäinen kotka vaiko tämä uusi, itseään sosialisteiksi nimittävien käännyttäjäryssien surkeanpunainen rätti. *Russian russian semper, et cum fixum in butyrum*. Vaan kukapa ryssiä alkaisi voissa paistamaan, kun siitä herkusta muutenkin on puutetta?

Kuuntelen hiljaisena noita tarinoita. Näinä päivinä minun on kerrottava neiti Puraselle, että harkitsen vakavasti lähtöä Saksaan jääkäriksi. Liukas on kynäni, samoin kieleni. En silti ole varma siitä, onko kynä tehokkaampi ase kuin entisaikojen pertuska. Jopa munkkilatinaanansa pergamenteille päivät pääksytysten suoltavilla pyhän istuimen käskyläisillä seisoo kammioittensa ovilla hilparein varustettuja suojamiehiä. Kysymys kuuluu: kumpi on arvokkaampaa, kirjata ylös ja kertoa tarinoita suomalaisista sankareista vaiko pyrkiä sellaiseksi itse?

Illalla työnnän suomalaisen sankarikirjan tyynyni alle. Huokaisen, ja nostan nenäni eteen latinan kotitehtävät. Talossa on hiljaista; velipoika tuhisee ja puhuu unissaan huoneen toisessa sängyssä. Kohta seitsemän vuoden ikäinen Uuno Johannes ilmoitti tänään ruokapöydässä topevasti äidille, että tästä lähin hän on kaikille Jussi. Ei hän ala minään Uunona elellä! Ymmärrän häntä oikein hyvin.

Minäkin haluan olla jonakin päivänä jotakin. Kovin ovat vain pieniä sankar'tekojen siemenet näillä seuduin. Yhteiskoululla pistältäytynyt Elja tiesi kertoa, että Mieslahden postitoimistolla on eräänä kuutamoisena yönä vieraillut joukko paikallisia poikia. Siitä salosta, jossa lukee sana Posti ylimmäisenä suomeksi, sama sana keskimmäisenä ruotsiksi ja alimmaisena venäjäksi, olivat he miehissä rutjanneet tervalla alimmat kyltit peittoon. Santarmit olivat olleet asiasta pahana.

Alea iacta est, sano. Voi olla, että arpa on jo jossain heitelty minunkin varalta. Mutta saisi tuo jo vilautella vähän suurempia silmälukuja tähänkin ilmansuuntaan.

5

Nilkku

”Nosta se kommuutin päälle!” äiti komentaa. Samalla hän ottaa esiin purkillisen Linkreenin linimenttiä.

”Tuo on hevosille”, Reeti vastustaa. ”Minä olen ihminen!”

”Nosta, nosta nyt!”

Reeti istahtaa sängylle, hilaa housujensa lahkeen ylös ja nostaa jalan kaapin reunalle. Äiti tulee seisomaan ihan viereen. Hän kaivaa purkista sormiinsa paksua linimenttiä ja sipoo sitä paljaalle iholle. Sen jälkeen hän alkaa hieroa jalkaa. Äidin sormet liikkuvat nopein liikkein. Hänelle ei tarvitse kertoa, mihin kohti sattuu. Hän tuntee ne kohdat sormillaan.

”On se hyvä, että sinulla on terävä pää. Vaikka jalka onkin kam-pura.”

”Noinkohan lie?”

Äidin kosketus tuntuu hyvältä. On aina tuntunut. Äidin sormet ovat ensimmäinen asia, jonka Reeti muistaa lapsuudesta. Sen, kuinka ne tunnustelevat ja tuntevat.

”Ja sekin on hyvä, että Aladini ja ne muut herrat ostivat tehtaan takaisin”, äiti sanoo. ”Miten ymmärsivätkin, että ihmisillä pitää olla työtä.”

”Rahan takia ne sen osti”, Reeti vastaa. Hän muistaa, kuinka Petterson kutsui häntä herra Riipiseksi. Se taisi olla ensimmäinen kerta, kun kukaan teki niin. Hänen tekee mieli laittaa silmät kiinni. Väsyttää.

”Sanovat, että linnoitustyöt loppuvat kohta. Sosialistit haluavat rauhaa Saksan kanssa. Sillä keinoin jää paljon miehiä työttömiksi. Onneksi Jumala järjesti asiat niin, että sinä sait töitä Pettersonilta.”

”On sillä Jumalalla paljon tekemistä”, Reeti mutisee. ”Sen pitää järjestää sotia ja rauhoja ihmisten välille. Ja hommata ihmisille kampuroita koiviksi.”

Äiti on pitänyt hellassa tulta, mökissä on kuuma. Ennen aamua sisällä on niin kylmä, että nurkissa näkyy kuuraa.

”Älä rienaa”, äiti varoittaa. Kerkeät sormet siirtyvät kipeässä jalassa varpasiin ja jalkapohjaan, painelevat ja taivuttelevat. ”Isäsi rienasi. Sen takia sinä sait tämän jalan.”

”Kumma mies se Jumala. Osasi sillä lailla rangaista etukäteen isän teosta.”

Äiti laskee Reetin jalan kommuutin päälle, oikeaise selkensä ja kiertää linimenttipurkin kannen kiinni. Se on kallista ainetta ostettavaksi silittäjän palkoilla.

”Jumala ei tee turhia olentoja maan päälle. Kaikella on jokin tarkoitus.”

”Jospa minä olen sen ensimmäinen virhe?”

”Ehkä Jumala ajatteli sinun kohdallasi, että jos liikut hitaammin kuin muut, niin ehdit ajatella mitä kulkiessasi teet.”

Reetiä huvittaa äidin sanojen järkevyyttä.

”Isäsi meni aina muiden mukana”, äiti jatkaa. ”Jos Haminan työväenyhdistys olisi pysynyt erossa sosialisteista silloin vuonna nollayksi, niin hän olisi vieläkin elossa.”

”Eikös Jumala käske niinkin, että ihmisten pitää antaa toisilleen anteeksi?”

Oikeasti Reeti tarkoittaa, että äidin pitäisi jo antaa anteeksi isälle ja lopettaa murehtiminen. Siinä asiassa ihmisen mieli on kuin maito: se hapantuu, jos sen jättää seisomaan pöydälle liian pitkäksi ajaksi.

Olkoon hevosille tarkoitettua tai ei, niin äidin linimentistä on apua. Jalka tuntuu jo norjemmalta.

”Kun ei ne vaan pane sinua liian koville siellä.”